

TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK K PŘEDMĚTU HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY (5HD200)

Slovník vznikl v rámci projektu IRS Inovace didaktických pomůcek k předmětu Hospodářské dějiny 5HD200 č.14/2015, jehož řešitelský tým tvořili členové Katedry hospodářských dějin NF VŠE v Praze.

Je třeba upozornit, že pojmy nejsou vysvětlené vyčerpávajícím způsobem. Jejich výběr a definice odpovídají obsahu a pojetí přednášek úvodního kurzu z hospodářských dějin 5HD200 Hospodářské dějiny. Terminologický slovník je určen především pro studijní a výukové účely výše uvedeného předmětu, nikoli jako univerzální výkladový slovník. Neprošel jazykovou ani redakční úpravou.

10. PŘEDNÁŠKA

Hospodářský boom zemí západní Evropy (obecně) a USA 50. a 60. let 20. století.

Hospodářské souvislosti zelené revoluce a vývoje nových technologií.

Baby boom

– období od poloviny 40. let do poloviny 60. let 20. století, kdy se ve Spojených státech amerických narodilo nezvykle vysoké množství dětí. Mezi důvody patřil nejen návrat mužů z války, ale i stabilní ekonomická a politická situace, výtobytky konzumní společnosti aj.

Druhá berlínská krize

– jedna z krizí mezi zeměmi východního a západního bloku trvající mezi lety 1958–1961. V druhé polovině se zintenzivnil odchod obyvatel z Východního Berlína do Západního Berlína. Zesílil tak tlak na sjednocení Berlína ze strany Východního Berlína, podporovaného Sovětským svazem. V roce 1958 Sovětský svaz oznámil budoucí uzavření mírového smlouvy s Německou demokratickou republikou (NDR) a de facto tak začlenění celého Berlína do NDR. Krize se prohloubila v roce 1961, kdy se země RVHP rozhodly jednostranně uzavřít hranici mezi Západním Berlínem a NDR a zamezit tak útekům obyvatel na Západ. Záhy byla zahájena výstavba Berlínské zdi, kopírující tuto hranici, lemované sovětskými jednotkami. Spojené státy také vyhlásily bojovou pohotovost a přesunuly tankovou divizi do Západního Berlína. K vojenskému střetu však nedošlo, Sovětský svaz se stáhl a avizovanou mírovou dohodu neuzavřel. Hranice mezi Západním Berlínem a NDR však zůstala prostupná pouze minimálně.

Fair Deal (Spravedlivý úděl)

– domácí hospodářský, sociální program amerického prezidenta Harryho S. Trumana, představený v roce 1949. Byla v něm nastíněna mnohá sociální opatření jako podpora vzdělávání, všeobecné zdravotní pojištění, větší ochranu občanských práv a další. Kvůli konzervativnímu, republikánskému Kongresu však mnohé z navrhovaných zákonů nebyly přijaty.

Fine-tuning policy (politika jemného ladění)

– hospodářská politika státu, jejíž podstatou je ovlivňování agregátní poptávky používáním jejích nástrojů (například fiskálních výdajů, výše zdanění, úrokových sazeb). Klíčová je snaha o udržování stabilního udržitelného hospodářského růstu. Tato politika založená na keynesiánských principech byla relativně úspěšná a používaná v 50. a 60. letech 20. století.

Great Society (Velká společnost)

– domácí hospodářský a sociální program amerického prezidenta Lyndona B. Johnsona zahájený v letech 1964–1965. V mnohém navazovala na New Frontier. Byl v ní kladen důraz na eliminaci chudoby (válka proti chudobě – War on Poverty) a rasové nespravedlnosti. Federální vláda se proto angažovala ve vzdělávání obecně a zvláště chudých (například programy Job Corps, Head Start) a financování výdajů na zdravotní péči starším a znevýhodněným Američanům. Mezi další iniciativy patřilo schválení zákonů znamenající konečnou desegregaci a zákaz diskriminace podle barvy pleti, pohlaví, věku atd. na národní úrovni (Zákon o občanských právech z roku 1964) nebo zákaz diskriminace podle barvy pleti ve volbách (Zákon o volebních právech z roku 1965). Great Society je hodnocena vesměs pozitivně, jelikož přinesla snižování míry chudoby, naproti tomu ale výrazně zvýšila federální výdaje na sociální oblast a mohla znamenat větší závislost na sociálním systému.

Hospodářský zázrak

– období dlouhodobého a rychlého hospodářského růstu, prosperity v 50. a 60. letech, například v Japonsku a západním Německu. Mezi obecné významné faktory patřila například příznivá hospodářská politika, rychlý technologický pokrok, růst populace, vysoká spotřeba domácností, rozvoj sociálního státu a mezinárodního obchodu.

Hnutí za občanská práva

– sdružení mnoha různých afroamerických občanských iniciativ a hnutí z různých států Spojených států amerických mající za cíl ukončení rasové segregace a diskriminace. Jeho úsilí se zintenzivnilo od poloviny 50. let do poloviny 60. let 20. století. Cílem bylo rovněž zabezpečení občanských práv tak, jak je garantovala americká Ústava a federální zákony. Vůdčí postavou byl americký kazatel Martin Luther King, který v roce 1964 získal Nobelovu cenu míru. Akce hnutí byla většinou mírová, jednalo se spíše o protestní setkání, pochody, projevy občanské neposlušnosti.

Indikativní plánování

– viz 12. přednáška.

Karibská krize (Kubánská krize)

– jedna z krizí mezi zeměmi východního a západního bloku eskalující v roce 1962. Spojené státy americké rozmístily své rakety středního doletu v Turecku. Sovětský svaz reagoval rozmístěním sovětských raket na socialistické Kubě, což Spojené státy americké považovaly za bezprostřední ohrožení své národní bezpečnosti a vyhlásily blokádu Kuby, během níž kontrolovaly připlouvající plavidla. Po krátkou dobu hrozilo, že krize přeroste v jadernou válku. Sovětský svaz své rakety z Kuby stáhl stejně jako Spojené státy své z Turecka a zároveň se zavázaly, že nenapadnou Kubu. Byla zavedena horká linka mezi Bílým domem a Kremlem, přímo spojující čelní představitele obou zemí.

Konzumní společnost

– společnost rozvíjející v západních demokraciích zejména v 50. a 60. letech 20. století a existující do dnešní doby. Je typická nadměrnou spotřebou domácností především zboží dlouhodobé spotřeby a pohodlnějším způsobem života. Spotřeba byla podporována mimo jiné vysokými mzdami, širokými možnostmi levného úvěru, příznivým vývojem cen, zlevněním výroby, prosociálními opatřeními, reklamou a v neposlední řadě všeobecnou hospodářskou prosperitou.

Korejská válka

– viz 12. přednáška.

Kulturní a sexuální revoluce

– sociální změny v americké společnosti (ale obecně i v západním světě) od 60. do 80. let 20. století. V rámci sexuální revoluce byly bořeny tradiční, konzervativní hodnoty o mezilidských vztazích. Byla akceptována homosexualita, sex mimo manželský svazek, nemonogamní vztahy, plánované rodičovství, legalizace potratu. Koncept svobodné lásky byl spojen s mírovým hnutím hippies. Velkou roli hrála média. Došlo k další vlně feminismu, změně nahlížení na roli ženy. Změna hodnot přispěla i ke změně kulturního prostředí akceptujícího lidskou nahotu atd.

Manpower Development and Training Act of 1962

– zákon schválený v roce 1962 v rámci New Frontier mající za cíl zvýšení pracovní kvalifikace nezaměstnaných, kteří byli propuštěni z důvodu automatizace, mechanizace výroby. Později se zaměřil na znevýhodněné a chudé Američany. Vzdělání a rekvalifikace byly poskytovány nejen tradiční výukou, ale i stážemi přímo na pracovištích. Výsledky jsou hodnoceny spíše negativně, mnoho účastníků programy nedokončilo nebo nebylo schopno najít si nové, lepší zaměstnání.

Medicare

– národní zdravotní pojištění schválené zákonem v roce 1965. Bylo a je poskytováno Američanům starším 65ti let, kteří přispívali do sociálního systému. Zdravotní výdaje nebyly a nejsou kryty kompletně, ale je zavedena spoluúčast pojištěného. Po přijetí Medicare došlo k rapidnímu růstu výdajů na zdravotní systém. Medicare funguje s jistými změnami do dnešní doby.

Medicaid

– americký program národní zdravotní péče poskytované rodinám s nízkými příjmy, přijatý zákonem v roce 1965. Příjemci pomoci jsou příjmově testováni, tj. mají nárok na dávky ze sociálního systému a tím pádem na Medicaid. Po přijetí Medicaid došlo k rapidnímu růstu výdajů na zdravotní systém. Medicaid funguje s jistými změnami do dnešní doby.

New Frontier (Nová hranice)

– domácí hospodářský, sociální program amerického prezidenta Johna F. Kennedyho vyhlášený v roce 1960. Mezi hlavní cíle patřila podpora hospodářského růstu zamýšlená nejen růstem vládních výdajů například do výzkumu a vývoje, dobývání vesmíru, ale i snížením daní. Dalším cílem byl aktivní boj proti chudobě zlepšování vzdělání mezi chudými či regionální podporou některých zaostalých oblastí. V sociální oblasti se jednalo v podstatě o vznik sociálního státu. Byly například navýšeny a rozšířeny sociální dávky, příspěvky v nezaměstnanosti a ze sociálního pojištění, zvýšena minimální mzda, zavedeny potravinové poukázky, podporován vznik nových pracovních míst. Do New Frontier lze zařadit i zavedení pozitivní diskriminace (Affirmative Action) vůči menšinám, snahy o schválení opatření dodržování volebních a občanských práv rasových menšin či připravovaný Medicare a Medicaid. Mnohá z plánovaných revolučních opatření se nepodařilo prosadit kvůli odporu republikánského Kongresu, byla realizována až v době prezidentství Lyndona B. Johnsona.

Stop-and-go policy

– hospodářská politika státu zaměřená na dosažení stabilního tempa hospodářského růstu. Děje se tak ovlivňováním agregátní poptávky, tedy keynesiánskými principy. Ve fázi vrcholné hospodářské expanze mohou být uskutečňována opatření restriktivní politiky, ve fázi hospodářské kontrakce pak mohou být použity nástroje expanzivní hospodářské politiky.

Válka ve Vietnamu

– ozbrojený konflikt mezi Severním Vietnamem ovládaným komunisty a demokratickým Jižním Vietnamem trvající od roku 1955 do roku 1975. Jednalo se o zástupnou válku v rámci studené války mezi západními (Spojenými státy) a východním blokem (Sovětským svazem, Čínou). Spojené státy se do konfliktu zapojily v důsledku Trumanovy doktríny, chtějíc zabránit rozšíření komunistického režimu do Jižního Vietnamu. Zpočátku měly spíše poradní roli, na počátku, resp. v polovině, 60. let se však do konfliktu vložily i vojensky. Při gerilových bojích byly Američany ve velkém využity strategické, kobercové nálety. V rámci ofenzivy Tet v roce 1968 se Severní Vietnam snažil o dobytí nejvýznamnějších měst Jižního Vietnamu, což se nepodařilo, přesto se jednalo o obrat ve válce. Jelikož zapojení Američanů se od této doby redukovalo a docházelo k „vietnamizaci“ konfliktu. Ačkoli byla v roce 1973 podepsána mírová dohoda, neznamenal ukončení bojů. V témže roce Američané stáhli svá vojska. Dobyetí hlavního města Jižního Vietnamu Saigonu přineslo konec války v roce 1975 a následné sjednocení Vietnamu pod komunistickou vládou.

Zákon o ekonomické příležitosti (Economic Opportunity Act of 1964)

– zákon schválený v roce 1964 v rámci Great Society (války proti chudobě), mající za důsledek zakládání lokální Community Action Agencies. Cílem bylo redukovat chudobu ve znevýhodněných lokalitách Spojených států amerických, mělo se tak dít nejen zvyšováním vzdělání a rekvalifikací chudých, ale i rozšířením záchranné sociální sítě pro chudé a nezaměstnané. Toto měla realizovat Organization for Economic Opportunity. Zákon zastřešoval programy pro mladé jako Job Corps a Neighborhood Youth Corps či dobrovolnickou organizaci Volunteers in Service to America (VISTA). Opatření jsou hodnocena rozporuplně. Sice došlo ke snížení chudoby, ovšem i k plýtvání finančními prostředky a podle některých výsledky nebyly dostatečné. Platnost zákona byla zrušena prezidentem Ronaldem Reaganem, avšak mnohá opatření přetrvávala.

Zákon o zaměstnanosti (Employment Act of 1946)

– kompromisní zákon z roku 1946 zavazující americkou federální vládu k podpoře maximální zaměstnanosti, výroby a kupní síly. Původní návrh obsahoval požadavek odpovědnosti za plnou zaměstnanost, ten ale nebyl schválen. V rámci tohoto zákona byla vytvořena Rada ekonomických poradců (Council of Economic Advisers), sbor ekonomických expertů radících americkému prezidentovi s jeho hospodářskou politikou. Prezident byl také zavázán k předkládání každoroční zprávy o stavu amerického hospodářství, která také obsahovala předpověď budoucího hospodářského vývoje a formulaci zamýšlené hospodářské politiky prezidenta.